

Kostel Povýšení sv. Kříže ve Starém Rožmitále

Sváteční rozhovor u varhan

Hudba, která promlouvá k srdci

„Hej mistře, vstaň bystře, vzhlédni na jasnost, nebes na švarnost...!“ zní úvodní slova České mše vánoční Jakuba Jana Ryby z roku 1796, která neodmyslitelně patří k tradici českých Vánoc už dlouhá desetiletí. S Hubertem Hoyerem, varhaníkem ve farním kostele Povýšení sv. Kříže ve Starém Rožmitále, a jeho dcerou Ivanou Hoyerovou stojíme na kůru tohoto kostela.

Zuzana Pacinová

Tady, na stejné varhany z roku 1750, které jsou dodnes v původním stavu, Jakub Jan Ryba hrál na obou původních klaviaturách a seděl přitom i na stejné lavici. Od jeho narození uplynulo letos 250 let a od jeho tragické smrti 200 let.

Rejstříkovými táhly umístěnými po stranách klávesnic se volí síla a barva zvuku (levá strana je pro dolní a pravá pro horní klávesnici). Do varhan se vhání vzduch takzvanými měchy. Ty, které v místnosti za nástrojem vidíme my, jsou již poháněny ventilátorem na elektřinu. Dříve však během hry na varhany musel měchy šlapat člověk. I dnes lze měchy samozřejmě šlapat bez pomoci ventilátoru. Každopádně se během hry na varhany vzduch spotřebovává, a tak

musí být plynule dodáván. Ivana Hoyerová upozorňuje, že zvuk varhan je jiný, šlape-li měchy člověk, a zase jiný, jestliže je vzduch poháněn elektrickým ventilátorem – pak je přívod vzduchu samozřejmě pravidelnější. Měchy u varhan v kostele Povýšení sv. Kříže ve Starém Rožmitále jsou zatíženy šestnácti docela obyčejnými pálenými cihlami. Je to proto, aby vzduch v měších byl pod tlakem vháněn do nástroje a píšťaly varhan tak mohly dobře znít. Potřebný tlak je přesně změřený – aby píšťaly správně zněly, nemůže být větší ani menší.

Pane Hoyere, proč se právě Česká mše vánoční Jakuba Jana Ryby tolik se dotýká našeho srdce?

Málo se ví, že Ryba napsal i slova, a proto vznikl dokonalý celek. Je to

vlastně jednoduchý příběh, Ryba si tu na nic nehraje, a právě proto je dílo tak spontánní. I po dvou stech letech nás Rybova mše znovu a znovu oslovuje a víme, že dnes oslovuje i mnohé zahraniční posluchače.

Často ji slyšíme hrát již v předvánočním čase.

IVANA HOYEROVÁ: Právě během adventu by se hrát neměla, je to vánoční mše, určená pro tuto příležitost. Dříve se na ni lidé těšili a slyšeli ji právě až na Štědrý večer. Skladba vypráví o narození Krista a zmiňuje i krásná slova o míru a pokoji, „po němž všichni dychtíme“. Je to vroucí prosba Ryby – člově-

Originál partitury svatební kantáty Jakuba Jana Ryby

ka. V době vzniku skladby, roce 1796, bylo Rybovi třicet jedna let a prožíval dobré období. Tehdy skončila válka, roku 1795 se mu narodil syn (když mu předtím prvorozený i druhorozený syn zemřeli). V tom roce byl také ukončen Rybův spor s místním farářem, vlekloucí se prakticky od jeho nástupu do školy v Rožmitále (od roku 1788, tedy od svých dvaceti tří let, byl J. J. Ryba v Rožmitále učitelem).

O čem byl ten spor?

I. H.: Ryba kritizoval faráře za neplnění povinností vůči škole, a jak to tak bývá, pak se na to nabalily další, osobní věci. Spor vyústil dokonce v návštěvu krajského (školního) inspektora, který ale dal Rybovi za pravdu. Inspekce zjistila, že škola je v pořádku, že ji Ryba vede dobře.

Co podle vás vedlo k tomu, že se Ryba v dubnu roku 1815 rozhodl dobrovolně ukončit život? Je tu nějaká souvislost s opravou kostelních varhan v Rožmitále pod Třemšínem, o které se spekulovalo?

H. H.: Přesné důvody neznáme. Nedávno se v Rybově pozůstalosti našel dokument, který dokládá, že den před Rybovou smrtí proběhlo jednání o tom, že varhany v Rožmitále by se měly opravovat. On se tohoto jednání jako regenschori zúčastnil a zápis podepsal. Ovšem ze zápisu vůbec nevyplývá, že by se varhany neměly opravovat, spíše naopak. Jak se zdá, a vyplývá to i ze zápis-

ků jeho syna, i v den své smrti byl Ryba v kostele, do školy se ale už nevrátil.

Co mohlo vést Jakuba Jana Rybu k rozhodnutí ukončit život? Pravidelně tam bylo více důvodů.

I. H.: Ryba se trápil nepochopením okolí. Trápil se tím, že svět je takový, jaký je, i když on sám dělal všechno proto, aby byl lepší. Svým žákům ve škole i posluchačům své hudby ukazoval ty správné hodnoty, aby jim bylo

lépe. Ale společnost se neměnila podle jeho představ. Ryba byl velmi čínorodý člověk, napsal půl druhého tisíce skladeb, učil ve škole, měl početnou rodinu a mnoho starostí. To vše se podepsalo na jeho zdraví, zřejmě trpěl depresemi. Pak to mohla být i touha dojít lepšího světa, po kterém Ryba toužil, ale který na zemi nebylo možné vybudovat. Před smrtí spálil své písemnosti a podle svědectví byl poslední den života naprosto klidný.

Víte, zdá se mi, že je to veliký paradox ve vztahu k Rybově velice radostné, nádherné až jiskřivé hudbě České mše vánoční i jiných skladeb.

I. H.: Byl přesvědčen, že hudbou nemůže řešit své problémy, jako tomu bylo třeba u romantiků. Chtěl, aby hudba lidí povznášela, hudbu vnímal jako poselství o kráse a čistotě Boží. Bůh je nejčistší radost... říká Ryba.

Hubert Hoyer usedá k varhanám a hraje Rybovu mši. Tu krásu, milí čtenáři, je těžké popsat – na to slova nestačí. Hudba má k srdcím jiné cesty, promlouvá k nám i po více než dvě stě letech se stejnou láskou a vroucností, jakou do ní Jakub Jan Ryba vložil. ■

Hubert Hoyer hraje Českou mši vánoční Jakuba Jana Ryby

FOTO PARTITURY A PODPISU J. J. RYBY: ARCHIV PODBRŽSKÉHO MÚZEA 2x

FOTO: RÁDOSLAV BERNAT 4x

Ryba o chrámové hudbě:

„Skladatel chrámové hudby nejprve musí vědět, pro koho pracuje. Je nucen své posluchače poznat, a to je dobře... Pokud chce dojmout, je zapotřebí přísný sloh, který dokáže vnímat jen opravdový hudebník a který v sobě neobsahuje vůbec nic, co by pohnulo hudebními laiky, zkrášlit rozmanitými figurami (krátkými melodickými útvary) a lákavou barevností. Suchopárnost musí zjemnit hebkou růžovou rosou, palčivost zmírnit chladivým stínem, chlad smísit s líbeznou vroucností a nevlídnost, na kterou člověk v církevních skladbách nezřídka narazí, zakrýt dětskou důvěrou a dobromyslností, jež se dotkne srdcí.“

Ryba o pobytu v Praze:

„Ocitl jsem se v jiném světě. Vznešená hudba v pražských chrámech – U křižovníků, v malostranském kostele sv. Mikuláše a u sv. Michala pod taktovkou Koželuha, Praupnera, Strobacha a Vogela – zcela okouzlovala. První půlrok jsem byl slepý a hluchý, nemyslel jsem na nic jiného kromě hudby.“

